

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת עקב הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון רפא), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רכבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ואף עברו עריכה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת **ישראל אפרים מנשה שי'**
והרה"ח הרה"ת **יוסף משה שי'**
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

ארץ הקודש

1469 President st.

ת.ד. 2033

Brooklyn, NY 11213

כפר חב"ד 60840

oh@chasidus.net

טלפון: 03-960-4832

718-880-8416

פקס: 03-960-7370

נדפס באדיבות

The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

ה **מקרא אני דורש**
יבאר דיוק ההשוואה דמיתתן של צדיקים לשבירת הלוחות, דכשם שעיקר הקושי בשבירת הלוחות נתגלה רק כאשר ניתנו לוחות שניות שלא היו מעשה אלקים, כך גם החסרון במיתתו של אהרן נתגלה כאשר נתכהן אלעזר שעדיין לא הגיע למדרגת אביו.

(שיחת ש"פ עקב תש"ל)

ח **פנינים – עיונים וביאורים קצרים**

ט **יינה של תורה**

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן: שני פנים בלחם מן השמים
עושר ועוני במן – כהכנה לנסיון העשירות ונסיון העניות / דוקא העשירות במן הביאה לעניות / חכמת העולם יש בה ישות וחכמת התורה מביאה לתכלית הביטול והשפלות / לימוד התורה מביא רעב ורצון ללמוד ולהשיג עוד / "בלתי אל המן עינינו"
(ע"פ לקו"ש ח"ד ע' 1098)

יד **פנינים – דרוש ואגדה**

טו **חדושי סוגיות**

דין כובד ראש בתפילה – ידייק בשינויי הבבלי והירושלמי מנין ילפינן לדין כובד ראש בתפילה / יקדים דיסוד הפלוגתא בגדר "כובד ראש" אם הוא הכנעה סתם או יראת ה' / יבאר שהם ג' אופנים ב"כובד ראש", אם הוא גדר בהגברא הפועל או בהחפצא של הפעולה או בהחפצא של הנפעל / עפ"ז מבאר מה שנחלקו מאיזה כתובים ילפינן / יסיק דאזלי לשיטתייהו בש"ס אם יראת חטא זוטא הוי ג"כ יראה.
(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 67 ואילך)

כג **תורת חיים**

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בעניני התפלה וכוונתה.

כו **רכי החסידות**

לקט שיחות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בשלילת הענין דאהבת עצמו והמסתעף.

קשה מיתתן של צדיקים כיום שנשתברו הלוחות

יבאר דיוק ההשוואה דמיתתן של צדיקים לשבירת הלוחות, דכשם שעיקר הקושי בשבירת הלוחות נתגלה רק כאשר ניתנו לוחות שניות שלא היו מעשה אלקים, כך גם החסרון במיתתו של אהרן נתגלה כאשר נתכהן אלעזר שעדיין לא הגיע למדרגת אביו

א. בפרשתנו מספר הכתוב באריכות אודות חטא העגל, שהביא לשבירת הלוחות הראשונות; ובהמשך לזה, מסופר אודות תפלתו של משה לפני הקב"ה שיסלח לישראל, עד שנתרצה הקב"ה ואמר למשה "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים . . . ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת" (י, א).

ואכן, כך עשה משה: "ואפסול שני לוחות אבנים כראשונים, ואעל ההרה ושני הלוחות בידי. ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דבר ה' אליכם בהר מתוך האש, ויתנם ה' אלי" (י, ג-ד).

ולאחר מכן מזכיר הכתוב את מיתת אהרן: "שם מת אהרן ויקבר שם, ויכהן אלעזר בנו תחתיו" (י, ו).

ולכאורה לא מובן – הרי מיתת אהרן היתה רק בשנת הארבעים, ואילו שבירת הלוחות הראשונות ונתינת הלוחות השניות היתה בשנה הראשונה ליציאת מצרים; מה איפוא סמיכות הדברים?

מבאר רש"י: "וסמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות, לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות".

ב. וכד דייקת, הרי דברי רש"י דורשים ביאור:

א) כיון שהמטרה כאן היא להזכיר את "מיתתן של צדיקים" והקושי שבה – לשם מה הזכיר הכתוב את זה ש"ויכהן אלעזר בנו תחתיו"? והיה צריך לומר רק "שם מת אהרן ויקבר", ותו לא.

ב) אם אכן כוונת הכתוב להסמיך מיתת אהרן לשבירת הלוחות כדי להדגיש את הקושי שבדבר, היה צריך להקדים ולספר זאת מיד בהמשך לסיפור ה"קשה" של שבירת הלוחות; אולם למעשה, סיפור מיתת אהרן כתוב בסמיכות לנתינת הלוחות השניות, שמראה אדרבה – על זה שהקב"ה נתרצה לישראל ולכן נתן להם את הלוחות מחדש!

ג. אך הביאור בזה, שהיא הנותנת – עיקר הקושי שבשבירת הלוחות, התברר (למפרע) דוקא לאחר נתינת הלוחות השניות (וראה כעין זה – בקיצור – בדברי דוד לבעל הט"ז):

כל עוד לא ניתנו הלוחות השניות, היה אפשר לחשוב שאמנם הלוחות הראשונות נשברו, אבל זהו רק לפי שעה; ולאחר שבני ישראל יחזרו בתשובה וכו', יתן להם הקב"ה את הלוחות עוד הפעם בשלימותן, ונמצא שלא הפסידו כל-כך.

דוקא לאחר שהקב"ה נתרצה לישראל ונתן להם את הלוחות השניות בפועל – אז ראו את הקושי האמיתי שבשבירת הלוחות הראשונות, כיון שהלוחות השניות לא היה בכוחם להשלים את חסרונם של הלוחות הראשונות:

הלוחות הראשונות היו לגמרי מעשה ה', "והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות" (תשא לב, טז. וראה תשא לד, א ובפרש"י); מה שאין כן הלוחות השניות, הרי הלוחות עצמם היו מעשה ידי משה ("פסל לך"), שהוא בשר ודם – ורק הכתב שעליהם נעשה על ידי הקב"ה.

ונמצא, שדוקא כאשר ניתנו הלוחות השניות, אז ראו והרגישו את החסרון שנפעל על ידי שבירת הלוחות הראשונות, באופן של "מעוות לא יוכל לתקון" – שהפסידו את הזכות והמעלה הנפלאה של "מעשה אלקים"!

ד. ומעתה מה מדוייקת ההשוואה שבין שבירת הלוחות – לזה ש"שם מת אהרן . . ויכהן אלעזר בנו תחתיו":

כשם שהחסרון שבשבירת הלוחות התברר דוקא על ידי נתינת הלוחות השניות, לאחר שהכל ראו שעם כל מעלתם כו' הרי שאין הם מגיעים למעלה הנפלאה של הלוחות הראשונות;

לקראת שבת

ז

כך הקושי הגדול במיתת אהרן, "מיתתן של צדיקים", היה בולט דוקא לנוכח זה ש"ויכהן אלעזר בנו תחתיו":

עצם זה ש"מת אהרן" – בוודאי שהוא מאורע המעורר צער וקושי, אך היה אפשר להתנחם שלאחר "ובא השמש" יהיה "וזרח השמש", יקום כהן גדול חדש שימלא את מקומו של אהרן בשלימות (ואדרבה, אולי יהיה זה מישוהו במדרגת נדב ואביהוא, שעליהם אמר משה "הם גדולים ממני וממך" (פרש"י שמיני י, ג), גדול אפילו יותר מאהרן!);

אולם כאשר ראו ש"ויכהן אלעזר בנו תחתיו", ואמנם אלעזר היה צדיק גדול – אך מדרגתו לא הגיעה למדרגת אהרן אביו (שהרי דוקא על משה, אהרן ומרים אמרו שהם "שלושת הרועים", ואין אלעזר בכלל זה וכו'), אז ראו את גודל הקושי שבמיתת אהרן.

ובמלים קצרות:

היחס בין מדרגת אלעזר הכהן למדרגת אהרן אביו – היה מעין היחס שבין מעלת הלוחות השניות למעלת הלוחות הראשונות.

”אף לאחר שתגלו”

ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה
אשר ה' נתן לכם. ושמתם את דברי
אלה על לבבכם
(יא, יז-יח)

בספרי פי': "ואבדתם מהרה, אע"פ שאני
מגלה אתכם. . . היו מצויינים במצוות",
ומשמע מזה שהציווי הוא על זמן הגלות
דוקא, שאע"פ שיוגלו יהיו מצויינים במצוות.
אך ברש"י כתב: "אף לאחר שתגלו",
שמשמעו, שהציווי הוא תמיד, גם על הזמן
שישבו בארץ קודם הגלות, אלא שהחידוש
שבדבר הוא אודות זמן הגלות, שגם אז מצוה
הכתוב "היו מצויינים במצוות".

ויש לומר שהחילוק שביניהם תלוי
בפירושו הכתוב (שם, כא) "למען ירבו ימיכם
וימי בניכם על האדמה". דבפשוטו הפי'
בזה הוא, ברכה תמידית שיאריכו ימים על
האדמה, ולא קאי רק על הזמן שישבו לארץ
לאחר הגלות, ולכן רש"י, שדרכו דרך הפשט,
פירש שהציווי "היו מצויינים במצוות" קאי
גם על הזמן שקודם הגלות.

משא"כ בספרי פי' "למען ירבו ימיכם
— בעוה"ז, וימי בניכם — לימות המשיח",
היינו שענין כתוב זה הוא כשכר שיבוא לאחר
שישובו מהגלות, ולא אודות הישיבה בארץ
בכלל (גם בזמן שקודם הגלות). ולכן פי'
הספרי שעיקר הציווי "היו מצויינים במצוות"
הוא על זמן הגלות דייקא, ולא קודם לכן.

(לקו"ש ח"ט ע' 80 הע' 8)

היו מצויינים — במצוות דוקא

ושמתם את דברי אלה על לבבכם
ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות
על ידיכם והיו לטטפות בין עיניכם.
ולמדתם אותם את בניכם גוי
וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך
(יא, יח-כ)

ופי' רש"י: "ושמתם את דברי — אף לאחר
שתגלו היו מצויינים במצוות, הניחו תפילין,
עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים
כשתחזרו".

וצ"ע במה שהשמיט רש"י הציווי
”ולמדתם” (תורה), דדוחק גדול לומר
שהכתוב ”ושמתם את דברי” קאי רק על תפילין
ומזוזות, ולא על ה”ולמדתם” שביניהם.

וי"ל בזה: מצוות הם דברים שבמעשה,
וככל שמתרגלים בקיומם יותר, נעשה קיומם
נקל יותר. ובאם יפסיקו מלקיימם בזמן הגלות,
הרי כשיחזרו בניי מהגלות יהיו כחדשים,
וטורח יהי' להתרגל בקיומם מחדש.

משא"כ בלימוד התורה, הנה אדרבה,
טבע האדם שמתענג בדברי שכל חדשים
דוקא, משא"כ לחזור על ענין ושכל ישן
שכבר יודעו.

(לקו"ש ח"ט ע' 80 הע' 9)

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן: שני פנים בלחם מן השמים

עושר ועוני במן – כהכנה לנסיון העשירות ונסיון העניות / דוקא העשירות במן הביאה לעניות / חכמת העולם יש בה ישות וחכמת התורה מביאה לתכלית הביטול והשפלות / לימוד התורה מביא רעב ורצון ללמוד ולהשיג עוד / "בלתי אל המן עינינו"

כבר נתבאר במדור זה כמה פעמים, אשר כוונת המכוון בכריאת והתהוות העולם היא "להיות לו ית' דירה בתחתונים!"¹ התחילה להתמלא בעיקר בכניסת בני ישראל לארץ. דכל זמן שהיו במדבר מוקפים בענני הכבוד, אוכלים לחם מן השמים ושותים מים מבארה של מרים – היה זה בבחינת רוחניות עדיין, ורק כאשר התחילו לעסוק בענייני העולם דחרישה וזריעה, ובמצוות התלויות בארץ – אז החל להתממש החפץ העליון בכריאת העולם.

ובאמת אותן ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר, היו הכנה והכשר מצוה לכניסה לארץ – דע"י ההתעלות הנפלאה שהיתה להם במדבר, היו יכולים לעסוק אח"כ בבנין ה"דירה לו ית'" בארץ ישראל.

את העילוי האמיתי בעבודת השי"ת, אפשר לראות דוקא בשעה שישנם ניסיונות. דכאשר אדם עומד בניסיון ואינו מתפעל מהמניעות והעיכובים שישנם על הליכתו לבטח

1. תנחומא נשא טז. ועוד.

לקראת שבת

בדרכי ה' – אזי הוא מגלה בעצמו כוחות עמוקים ונעלים שהיו חבויים בעמקי נפשו, ורק ע"י המאמץ בעמידה בניסיון הם מתגלים ומסייעים בידו.

ומשום כך, כבר בארבעים השנה של ההכנה לעבודה בניסיונות דאר"י, כבר היה זמן של ניסיון – בתורת הכנה. והוא ככתוב²: "זוברת את כל הדרך אשר הליכך ה"א זה ארבעים שנה במדבר, למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא. ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הורעך כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יהיה האדם".

נסיונות בכלל נחלקים לשני סוגים: נסיון העוני ונסיון העושר. גם במדבר היו שני סוגי נסיונות אלו, ושניהם היו במן:

במן היתה העשירות הגדולה ביותר: לכל לראש היה לחם זה "לחם מן השמים"; לא היתה בו פסולת³; "כל זמן שישאל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים"⁴; ועל כל אלה הביא המן עמו גם עשירות בגשמיות דהיו יורדים עמו אבנים טובות ומרגליות⁵.

ומאידך, היתה בו העניות הגדולה ביותר: וכב' הדעות בגמ'⁶ בטעם מה שעל המן נאמר "וירעיבך" – (א) "אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו" (אוכל היום ודואג על למחר, רש"י); (ב) "אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל" (באכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן, רש"י).

ובאמת אין סתירה בין העניות הגדולה לעשירות המופלגה ששימשו יחדיו במן:

העשירות שבמן, עשירות כזו שאינה יכולה להיות במציאות ב"לחם מן הארץ" – הרי היא בשל היותו "לחם מן השמים", ענין אלוקי, ולא לוקי אין שום הגבלות כמובן. ומשום הכי אף שירד המן ונתגשם ובא בעולם הזה התחתון – נשארה בו מהותו האלוקית, הבלתי-גבולית: לא היה בו פסולת; לא היה בו הגבלה והגדרה לטעמים מסויימים; ועד שהוא לא היה מוגבל למעלות של "אוכל" והביא עמו גם מעלות בעניינים נוספים כאבנים טובות ומרגליות שבאו איתו עמו.

והעניות שבמן באה מזה שירד לעולם החומרי: אותו "בלי גבול" נפלא ירד למטה בעולם התחתון, ובא כמתנת שמים דבר יום ביומו, בלי שום קשר להגבלות או לעבודת האדם. מידי יום מתנה חדשה לגמרי – ולכן מצד התחתונית שבאדם הורגש תכלית

2. פרשתנו ח, ב"ג.

3. יומא עה, ב.

4. שם ע"א.

5. שם.

6. שם עז, א.

לקראת שבת

יא

העניות כיון ש"אין לו פת בסלו". וכמו כן בהיותו "בלי גבול" ובלתי תלוי בגוון מסויים, לא היה בא בראיית האדם הגשמי והחומרי בציור אוכל מסויים, ובשל כך היתה טענת העניות של "אינו רואה ואוכל".

ובסגנון אחר: כל רכוש, גשמי או רוחני, שיש לאדם – יש בו משהו שהוא ממש של האדם; משא"כ המן, אף שהיה תכלית העשירות, מ"מ לא הורגש אצל האדם בכלל שזהו "רכוש" שלו, ואדרבה זהו עבורו תכלית העניות, שאין לו שום השגה בעניינו של המן, ועד שאינו יכול להראות על שום דבר ולומר שהוא שלו.

וזהו דיוק לשון הכתוב "וירעיבך ויאכילך את המן": לא רק שהמן לא השביע את אוכליו (כלחם מן הארץ), אלא הוא עוד הוסיף רעבון. ולכאורה תמוה, תינח הא דלא השביע מהטעמים דלעיל, אבל מאיזה טעם הוא יוסיף ברעב?

וטעם הדבר: לכל דבר בעולם ישנה הגבלה, ישנו העניין שאליו משתייך הדבר, ולכל שאר ענייני העולם אין לו שום שייכות. ולדוגמא: לחם מן הארץ עניינו שהוא דבר מאכל, ואין לו שום קשר לעניינים שאינם אכילה. ויתר על כן: אפילו בתוך ענייני האכילה – שזהו עניינו דלחם – אין לו שום עניין עם מה שאינו לחם.

ומשום הכי, כשאדם מוגבל וגשמי אוכל לחם מן השמים, ה"ה מרגיש בו את העשירות הבלתי-גבולית שאינו יכול להשיגה ולתופסה (בהיותו גשמי) – ולכן אדרבה, ה"ה משתוקק ובא לרעב גדול יותר לעוד ועוד מאותו בלי גבול הנמצא בלחם, ומאידך מחמת הגבלתו אינו יכול לבוא לכל הבל"ג, וה"ה ברעב ותשוקה גדולה במאוד. דכיון שטועם בו טעם אחד, ומרגיש שיש בו בלי-גבול טעמים שאינו יכול לתפוס את כולם (מחמת הגבלתו) ה"ז עצמו מביאו לרעב!

כל זאת בתורת הכנה לכניסת ישראל לארץ, אשר שם יעברו בני"י את ב' הנסיונות דעשירות ועניות:

המשמעות של עמידה בניסיון העשירות היא ההכרה והידיעה ש"הוא הנותן לך כוח לעשות חיל"⁸ היפך הטעות ד"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"; והמשמעות של העמידה בניסיון העניות היא ההכרה והידיעה ש"אין רע יורד מלמעלה" וכל האשם הוא רק באדם ובעוונותיו, ומשום הכי לא יבעט בייסורים, ויקבלם בשמחה⁹.

7. וזהו סיום ל' הכתוב "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך", ד"אבות" קאי כידוע על כוחות השכל שבנפש, והוא אשר הכתוב אומר שאפי' בשכל א"א אפשר לתפוס ולהגיע לבל"ג הלזה.

8. דברים ח, יח.

9. ברכות ס, ב. אגה"ק סי' כב.

לקראת שבת

וזוהו מה שלמדים מן המן: ההשפעה הבאה מלמעלה ה"ה תכלית העשירות. דמצד האדם התחתון והחומרי, יושב בתי חומר, הרי שהכל בכל מכל כל הוא בגבול, אבל השפעה הבאה מהקב"ה ה"ה בתכלית העשירות והשפע הבלתי-גבולי.

ואם ירצה האדם "להתערב" בעצמו בענייני ההשפעה מלמעלה – אזי, לא זו בלבד שהוא לא ירוויח מאומה ("לא העדיף המרבה"¹⁰) – אלא אדרבה, הוא רק יביא נזק. הוא יכניס את ה"עניות" שלו גם בעניינים כאלו שבעצם הם תכלית העשירות.

הדרך הסלולה לקבל את העשירות דלמעלה – היא רק ע"י שהוא יפשיט את עצמו מבגדיו הצואים, מהרגשת עצמו כמציאות ודבר נפרד מהאלוקות, יסיר מעצמו את רצונותיו וההרגשה ד"כוחי ועוצם ידי", ותמורת כל זאת יישען בכל כוחו על אביו שבשמים מתוך ביטחון אמיתי. אזי, ייעשה הוא לכלי מחזיק ברכה להשפעות דלמעלה, גשמיות ורוחניות, שהגבלות הנבראים כשלעצמם לא יכולים לקבל.

חכמה ושכל נקראים "מזון": כמו שהמזון נכנס במעי האדם ונעשה דם ובשר כבשרו, כך החכמה שהאדם לומד מתאחדת עמו בתכלית והיו לאחדים¹¹. ובדוגמת החילוק בין לחם מן הארץ ללחם מן השמים, החילוק בין חכמה "מן השמים" – חכמת התורה, לחכמה "מן הארץ" – שכל אנושי, להבדיל.

כל החכמות, מלבד חכמת התורה, ה"ה מוגבלות, אין בהם שום דבר מעבר למה שהם. לא רק שאין בהם דברים שאינם שכל טהור, אלא שאפילו בענייני השכל יש לכל חכמה את ההגבלות וההגדרות שלה (בדוגמת לחם מן הארץ שיש בו רק טעם לחם ולא יותר), ועוד זאת שאפילו בתוך אותם ההגבלות וההגדרות יש לה גם בחי "פסולת".

אבל על-אף ההגבלה של השכל האנושי, ואדרבה בגללה, ה"ה "משביעה" את נפש האדם התחתון, כיון שהוא מרגיש שיש ברשותו את כל השכל ("יש לו פת בסלו" ו"רואה ואוכל"). ומטעם זה מביאים החכמות החיצוניות להרגשת ישות וגאווה.

אבל חכמת התורה: כולה אמת ואין בה שום פסולת ח"ו; היא בלתי-גבולית והיא כוללת בתוכה את כל הטעמים שבעולם; ועד שהיא מביאה עמה גם עושר גשמי (אבנים טובות ומרגליות) – תכלית העשירות. אבל בדיוק מטעם זה מרגיש האדם שאינו יכול לתפוס ולהשיג לגמרי, ותמיד הוא חש שאין לו בידו כלום, כיוון שכל כמה שילמוד – כך ירגיש את ריחוק ערכו והשגתו מהאמת והבל"ג של התורה.

10. שמות טז, יח.

11. ראה תניא פ"ה.

לקראת שבת

יג

ומשום הכי מביא לימוד התורה להרגש של שברון לבב, ביטול והכנעה להשי"ת, "יוסיף דעת יוסיף מכאוב"¹² – דכל כמה שלומד הוא מוסיף ברעבונו וצמאונו לדברי אלוקים חיים.

ועל-דרך-זה בתורה עצמה, ההבדל בין חלק הנגלה לפנימיות התורה: גליא דאורייתא, הגם שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, לחם מן השמים, אך מכיון שנתלבשה בדברים תחתונים גשמיים ובשכל אנושי – שייכא בה איזה הגבלה, ועד שיכול להיות ח"ו מצב של "לא זכה נעשה לו סם כו"¹³ – פסולת. משא"כ בפנימיות התורה אין שום הגבלות ואין בה מקום לפסולת.

12. קהלת א, יח.

13. יומא עב, ב. נתבאר בארוכה בקונ' עץ החיים לאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע פי"א ואילך. עיי"ש.

יתירה למעלה מטעם ושכל, מצד רצון ה' ששוה בכולן.

(ספר השיחות תשמ"ט ע' 646)

כובד רישא דכל רישין

והיה אם שמוע תשמעו גוי ולעבדו
בכל לבבכם ובכל נפשכם

ולעבדו בכל לבבכם – עבודה שהיא בלב. וזו היא תפלה, שהתפילה קרויה עבודה (יא, יג ובפרש"י)

תנן במס' ברכות (רפ"ה) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש", וכ' הרב המגיד ממעזריטש (או"ת ד"ה אין עומדין), ד"אין עומדין כו' אלא מתוך כובד ראש. . אל תתפלל בשביל דבר שחסר לך. . תתפלל על הכבידות שיש בראש. . בשכינה כביכול. . שיהי' כל כוונתו להשפיע בשכינת עוזו. . כובד ראש היינו כובד של רישא דכל רישין".

ולכאו' צ"ע, שהרי זהו היפך גדר התפילה ע"פ הלכה, שענינה בקשת צרכי האדם דוקא (רמב"ם הל' תפילה פ"א ה"ב ד) ?

וי"ל הביאור בזה, שכוונת הרב המגיד היא שצריך האדם להיות בדרגא נעלית בעבודת ה', שבטל לגמרי קמי' ית', ועד שכל מציאותו אינה אלא ביטולו להשי"ת.

ובמילא זוהי בקשת צרכיו, דאינו צריך מאומה לעצמו, וכל מבוקשו וצרכיו אינם כ"א "צורך גבוה", שיתמלא רצון השכינה, ולכן מתפלל על "כובד" וחסרון השכינה כביכול, "רישא דכל רישין".

(לקו"ש חלי"ד ע' 73)

שלימות העבודה דקבלת-עול

והי' עקב תשמעון גוי ושמר ה' אלוקיך לך את הברית ואת החסד והי' עקב תשמעון – אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון. ושמר ה' וגו' – ישמור לך הבטחתו (ו, יב ובפרש"י)

ובמדרש תנחומא (פרשתנו ב, וראה ד"ר פ"ו, ב) הובא כהמשך לזה – "לא תהא יושב ושוקל מצוותי' של תורה", ו"הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" (אבות רפ"ב).

ונמצא, שאף שחילקה התורה בין המצוות – "מצוה קלה" ומצוה חמורה, ובפירוש מצינו מצוה ששכרה מרובה ומצוה ששכרה מועט, מ"מ נדרש היהודי לקיים את כל המצוות באותה ה"קבלת עול" כי כולן מצוות ה' הנה, והרצון בכולן שווה הוא.

ולכאורה צריך הדבר ביאור: אם אכן רצון השי"ת שווה הוא בכל המצוות, והדבר מובן גם בשכל הפשוט, מדוע מזהירים רז"ל ש"לא תהא יושב ושוקל" כו' – הרי המצוות שוות הן, ומה מקום יש לחשוש שיחלקו ביניהן ?

והביאור בזה: שלימות העבודה ד"קבלת עול" היא, שיבין בשכלו את החילוקים שבין המצוות – שהם חילוקים אמיתיים על פי התורה, ובכל זאת יקבל ע"ע העול לקיים כולם בשווה, ללא כל הפרש בין הקלה לחמורה – כי גם המצוה הקלה רצון השי"ת היא.

וזהו שכתב רש"י, שאף שידוע שמצוות אלו הן "קלות" ומצד השכל יש קס"ד שידוש אותן בעקביו, מ"מ עליו לקיימן בזהירות

דין כובד ראש בתפילה

ידייק בשינויי הבבלי והירושלמי מנין ילפינן לדין כובד ראש בתפילה / יקדים דיסוד הפלוגתא בגדר "כובד ראש" אם הוא הכנעה סתם או יראת ה' / יבאר שהם ג' אופנים ב"כובד ראש", אם הוא גדר בהגברא הפועל או בהחפצא של הפעולה או בהחפצא של הנפעל / עפ"ז מבאר מה שנחלקו מאיזה כתובים ילפינן / יסיק דאזלי לשיטתייהו בש"ס אם יראת חטא זוטא הוי ג"כ יראה.

א.

ידייק בשינויי הבבלי והירושלמי מנין ילפינן לדין כובד ראש בתפילה

תנן במס' ברכות (רפ"ה) "אינן עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש", ובגמ' (שם ל, ב) "מנא ה"מ א"ר אלעזר דאמר קרא (ש"א א, י) והיא מרת נפש, ממאי דילמא חנה שאני דהות מרירא לבא טובא, אלא א"ר יוסי ב"ר חנינא מהכא ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך (תהלים ה, ח), ממאי דילמא דוד שאני דהוה מצער נפשי ברחמי טובא, אלא אמר ר' יהושע בן לוי מהכא השתחוו לה' בהדרת קודש (תהלים כט, ב. שם צו, ט. דה"א טז, כט¹), אל תקרי בהדרת אלא בחרדת, ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשי (מקשט עצמו בבגדיו (רש"י)) והדר מצלי, אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה (תהלים ב, יא)".

(1) ראה הערה 3.

לקראת שבת

והנה בירושלמי (שם פ"ה ה"א) איתא "ריב"ל אמר השתחוו לה' בהדרת קודש בחדרת קודש, ר' יוסי בן חנינא אמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה", והיינו שהירושלמי לא ס"ל כהבבלי שנדחה הלימוד מ"השתחוו גו' בהדרת קודש" (ואשר המסקנא – וכ"ה בפוסקים (רי"ף ורא"ש ברכות שם²) – היא (כדעת רנב"י) דילפינן ל' מ"עבדו גו' ביראה"), אלא שהירושלמי ס"ל דאפשר ללמוד הדין משני הכתובים.

ויתירה מזו מצינו בילקוט שמעוני, שעל הפסוק (מזמור צו שם (רמז תתנב)³) "השתחוו לה' בהדרת קודש" מביא רק הלימוד דריב"ל⁴, אף שבפשטות י"ל שלא הביא שאר הלימודים מפני שזהו המדרש לפסוק זה⁵.

ויש לומר בפשטות, דהירושלמי לא ס"ל דחיית הבבלי "לעולם אימא לך הדרת ממש", שהרי מצינו בכוכ"מ מקומות שדרשינן "אל תקרי כו"ו וגם הפירוש הפשוט דקרא⁶, ותרוייהו איתנהו ב', הן הפירוש הפשוט והן הפירוש לפי ה"אל תקרי" [ואדרבה, ידוע

תרכג) מובא רק הלימוד מעבדו גו' – הרי כיון שבמזמור צו שם הביא רק דעת ריב"ל, באופן שכשאדם לומד חלק זה דהיל"ש "יודע" רק מדיעה זו (ובפרט שהיל"ש מביאו בלשון סתמית "שנו רבותינו"), מסתבר לומר, שלדעת היל"ש יש מקום להכריע (למסקנא) T רק כדעת ריב"ל [וכן במזמור ב הביא רק הלימוד מ"עבדו גו' ביראה", כיון שלדעת הבבלי המסקנא היא כדיעה זו].

(5) וכן במזמור ב' שם הביא רק הלימוד מ"עבדו גו' ביראה". אבל ראה הערה שלפנ"ז.

(6) אבל י"ל שכוונת הפירכא היא, כי הטעם שריב"ל דריש "אל תקרי" [שהוא רק כשיש קושיא בפשט הכתוב – של"ה חלק תושבע"פ לשונות סוגיות אות א (תג, ריש ע"ב)] – הוא (כמ"ש במפרשים) לפי שהוקשה ל' לריב"ל, ד"בהדרת קודש" משמעו שקאי על האדם, ואיך אפ"ל שבעת התפלה צ"ל בהדר ויופי (ראה הרי"ף ועץ יוסף לע"י שם. וראה חדא"ג מהרש"א, פנ"י ועוד מפרשי

(2) (וכ"ה בפיהמ"ש להרמב"ם שם). שו"ע אדה"ז אור"ח סצ"ג ס"ב.

ולהעיר מאגנת פ"י (צט, ב) "כובד ראש כו' לעורר רחמים כו' וכדיליף התם בגמ' מקרא דכתיב והיא מרת נפש".

(3) והוא דלא כמסקנת התוס' (ברכות שם. וכ"כ בפ"י מהר"ש סיריליאו לירושלמי שם) שפירשו שהכוונה למזמור כט (וראה גם ילקוט המכרי לתהלים מזמור כט). וי"ל שטעמו דהיל"ש, כי הכתוב במזמור כט פירושוהו חז"לא (מגילה יז, ב – שהביאו התוס') דקאי על ברכה שלישיית⁷, ו"כובד ראש" צ"ל לפני כל התפלה.

[ותמיהת התוס' דהו"ל להביא רא' מהמשך הכתוב "חילו מלפניו" כל הארץ" – יתרץ, דזה קאי על "כל הארץ" ולא יראת המתפלל. וראה חדא"ג מהרש"א ואהבת איתן לע"י ברכות שם].

(4) ואף שביל"ש ש"א שם (רמז עח) הובאה כל סוגיית הבבלי, וביל"ש תהלים עה"פ עבדו (רמז

(שם, ל). אבל צע"ג אם יש מקום לומר שלזה כוונת התוס' (ובפרט ששם "חילו גו" הוא בפסוק בפ"ע). ואולי הוא ט"ס וצ"ל "מפניו" בכתהלים צו שם (וכ"ה בחדא"ג שם).

(ד) אבל אין לומר שכוונת היל"ש היא רק להביא כל הלימודים שהובאו בגמ' (כל א' במקומו), אף שאין כן המסקנא – שהרי במזמור ה לא הביא דרשת ר"י בר חנינא מ"ואני ברוב גו' ביראתך".

(א) ולהעיר, שבגליון הש"ס לברכות (כח, ב) הביא גירסא שזוהי דעת ריב"ל.

(ב) אבל צ"ע, שהרי דרשה זו (על מזמור כט) הובאה ביל"ש (גם) במזמור צו שם לפנ"ז! ולכאורה עפ"ז גם בדרשה שלאח"ז על "השתחוו גו" הכוונה לכתוב דמזמור כט. אבל אי"כ אינו מובן מה בעני הכא (במזמור צו) כל דרשות אלו. ועצ"ע.

(ג) כן הוא בתוס' לפנינו. והוא כל' הכתוב דה"א

לקראת שבת

ז

הכלל⁷, שהלימוד ד"אל תקרי" לא בא לעקור פשטות הכתוב, אלא להוסיף עליו. וכמו"כ בנדוד⁸, דאף שלמדין מ"השתחו גו' בהדרת קודש" שצריכים לקשט עצמו בבגדיו ("הדרת ממש"), אפשר ליליף מיני⁸ גם "אל תקרי הדרת אלא חרדת"⁹.

אלא שעפ"ז צע"ק, מהי סברת הבבלי, שנדחה הלימוד מ"השתחו גו' בהדרת קודש".

ב.

יקדים דיסוד הפלוגתא בנדר "כובד ראש" אם הוא הכנעה סתם או יראת ה'

ויובן בהקדם התמי', לכאורה, לאידך גיסא:

כיון שישנו פסוק מפורש "עבדו את ה' ביראה", מדוע לא נקטו כל המ"ד הלימוד מפסוק המפורש (ועד שריב"ל הוכרח לומר ד"אל תקרי" כמפורש בקרא) ("בהדרת אלא בחרדת")?

ולכן נ"ל, שיסוד הפלוגתא מהיכן ילפינן דין זה אינו משום דפליגי בפירוש הכתובים האלה¹⁰, אלא דפליגי בתוכן הענין ד"כובד ראש" שצ"ל קודם התפלה, וכ"א נקט הכתוב המדבר בתוכן ה"כובד ראש" שצ"ל לפי דעתו.

[וזהו הטעם שהבבלי מסיק כרנב"י, לפי שס"ל שגדרו של "כובד ראש" הוא זה המודגש בכתוב "עבדו גו' ביראה"; ולהירושלמי – אין הכרע בדבר, ויש מקום לב' הדיעות (או שגדר ד"כובד ראש" הוא התוכן שב"השתחו . . . בחרדת קודש", או התוכן שב"עבדו גו' ביראה"); ואילו להיל"ש יש מקום להכריע כדעת ריב"ל].

ביאור הענין:

בפירוש "אין עומדין כו' אלא מתוך כובד ראש" כתב רש"י "כובד ראש – הכנעה"¹¹,

מ"הכון לקראת אלקיך" (עמוס ד, יב. שבת י), רע"א) וכפרש"י שם "התנאה לפניו".

10) ובפשטות, הפירכות שבש"ס הן ממסדר הש"ס, שבא להוכיח כדעת רנב"י, ואין אלו טעמים של בעלי המימרות עצמם, דהם רק אמרו הלימוד כ"א לפי שיטתו בענין "כובד ראש", ככפנים. ואכ"מ.

11) ראה גם תר"י, חי' המיוחסים להריטב"א (ירושלים, תשמ"א¹¹), מאיריל ועוד שם. –

הש"ס – עוד קושי בכתוב לפי פשוטו. ואכ"מ) – וע"ז מתרין שיש לפרשו על האדם, ש"מציינ נפשי' והדר מצלי", וכיון שאין קושיא בפשט שוב אין צריך לדרוש "אל תקרי".

ויש לומר, שהירושלמי ס"ל שהלימוד ד"אל תקרי" בנדוד⁸ הוא כהסוג "שאין לו קושיא בקריאה" והלימוד הוא רק "כמו סימנא בפיהם . . . כדמות אסמכתא" (של"ה שם).

7) ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך אל תקרי. וש"נ.

8) ולהעיר מפנ"י שם. עץ יוסף לע"י שם.

9) גם יש לומר, שריב"ל ס"ל שדין זה נלמד

ה) ונדפסו לפני"ז בשם שיטה להר"א אלשבילי. וכן (בקיצור) בשם שטמ"ק למס' ברכות.

דהיינו שפלות¹² וביטול.

ועפ"ז מבורר הטעם ששאר המ"ד לא ניחא להו להביא הכתוב "עבדו את ה' ביראה" (כרנב"י) – כי מדת היראה (סתם) אינה הענין ממש של "הכנעה", שפלות. דאף שיש שייכות ביניהם ופעמים רבות זב"ז תליא, דמי שירא מהשני מרגיש בדרך כלל הכנעה מפניו¹³, מ"מ אינו מוכרח להיות כן, שהרי תתכן מציאות של יראה ופחד (כי חזק הוא ממנו) בלי רגש של הכנעה ושפלות (אלא שמצד יראתו ממנו נכנע אליו בפועל).

ועפ"ז מובן החילוק הכללי בין הכתובים הנ"ל (שמהם למדים הא ד"אין עומדין כו' אלא מתוך כובד ראש"):

מ"ד הראשון מביא הכתוב ד"והיא מרת נפש" – לפי שבזה מודגש ההרגש של הכנעה ושפלות, דמי שהוא במרירות ה"ה בהכנעה ושפלות.

אבל פשטות כתוב זה שחנה היתה "מרת נפש" בגלל מצבה הפרטי, שלא היו לה ילדים (ש"א א, ב), ואין בזה שייכות להקב"ה.

משא"כ בכתוב ד"ואני גו' אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך", מתוארת התפלה בלשון "אשתחווה", שהשתחווה היא להקב"ה, ביטול להשם; ויתירה מזה השתחווה זו היא "ביראתך"¹⁴, שאין זו רק מעשה השתחווה לחוד, אלא היא תוצאה מיראת ה'.

כלומר: "יראה" זו אינה יראת עונש או אפילו יראת חטא (שירא לא רק מן העונש,

אדה"ז על מארז"ל (ע' מב. מד). אוה"ת על מארז"ל (ע' יג. יח). אוה"ת שמות ע' רמו. ויקרא (כרך ב) ע' תמג. ועוד). ונ"ל שהכוונה במקומות הנ"ל רק לתוספת ביאור על פרש"י בענין ההכנעה¹⁴].

13) ראה תר"י וריטב"א הנ"ל "צריך שישב באימה והכנעה" (ועד"ז ברע"ב שם). וכן בטושו"ע א"ח סצ"ג ס"ב "באימה והכנעה" (וראה שו"ע שם סנ"ג ס"א. אדה"ז שם ס"ד). – אבל בשו"ע אדה"ז שם סצ"ג ס"ב שינה מל' הטושו"ע וכ' "שהיא הכנעה מאימת הקב"ה". וראה הערה 14.

14) ועפ"ז מובנת הדגשת אדה"ז בשו"ע שם "הכנעה מאימת הקב"ה" – לא סתם שפלות (שאפ"ל בככתוב "והיא מרת נפש"). והיינו, דמ"ש "עבדו גו' ביראה" (אף שלא נאמר "ביראתו") הכוונה ל"אימת הקב"ה".

ובפיהמ"ש להרמב"ם שם "בכוונה וביראה". אבל בתרגום קאפח שם "הרציניות וההתכוננות".

12) ראה ס' המכתם ברכות שם "הכנעת ושפלות הרוח". וראה רמ"א (ושו"ע אדה"ז) או"ח סצ"ח ס"א. לקו"ת בלק עא, ג. שערי תשובה (לאדמו"ר האמצעי) ש' התפלה (כג, ב ואילך). ובכ"מ.

ולהעיר שבכ"מ הובא בשם רש"י "הכנעה ושפלות" (והחיים תרל"א ע' טז. סה"מ תרס"ה ס"ע קצד. המשך תרס"ו ע' תפז. סה"מ תרע"ח ריש ע' צד. שם (הוצאת תשד"מ) ע' תלג. סה"מ קונטרסים ח"ב (תלז, א. תמ, ב). סה"מ תש"ז ע' 203. לקו"ד ח"ד תשעה, ב. ועוד).

[אבל בפרש"י לפנינו אין תיבת "ושפלות" (וכן אינה בהעתקת לשון רש"י באגה"ת פ"י שם. מאמרי

ז) ראה בפרטיות אג"ק כ"ק אדמו"ר ח"ב ע' שפט. המו"ל.

ו) ושם: הכנעת הלב ושחיית הקומה כו'. וראה גם פ"י ריבב"ן שם (וא"כ "כובד ראש" אינו משל (כפ"י התר"י וריטב"א הנ"ל). וראה פנ"י שם).

לקראת שבת

יט

אלא מעצם החטא¹⁵, לעשות נגד רצונו ית' – אלא היא "יראתך", יראת השם, ירא בושת, בהכירו גדלות האל, ובלשון הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב. שם פ"ד הי"ב) "בשעה שיתבונן (בגדלות האל) כו' מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא ברי' קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות", "בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו כו' יירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כו' וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושח וכלימה ריק וחסר". וזהו"ע "כובד ראש" – הכנעה (ושפלות) קמי' ית'.

[אלא שבזה גופא מוסיף ריב"ל הלימוד מהכתוב "השתחוו גו' בהדרת קודש" – כי בזה מודגשת עוד יותר דרגא זו של יראה וביטול, (כדלקמן סעיף ד)].

אך רנב"י ס"ל, שמשפיק לפני התפילה ההכנעה בפועל כלפי הקב"ה, שבאה גם ע"י יראה סתם (באיזו דרגא שהיא), ולכן מביא הכתוב ד"עבדו את ה' ביראה".

ג.

יבאר שהם ג' אופנים ב"כובד ראש", אם הוא גדר בהגברא הפועל או בהחפצא של הנפעל

ויש לומר, שיסוד פלוגתתם הוא – בגדר ד"כובד ראש" בענין התפלה, שיש לפרשו בכמה אופנים (ובלשון הגאון הרגצ'ובי¹⁶: פועל, פעולה או נפעל):

א) "כובד ראש" בנוגע להגברא המתפלל ("פועל"), שכדי שהאדם יהי' במצב שיוכל להתפלל כראוי לפני הקב"ה, צריך לעורר בעצמו רגש ההכנעה, "כובד ראש". בלשון הראשונים (ריטב"א הנ"ל. פי' הרא"ה ברכות שם¹⁷) שהתפלה צ"ל "מתוך הכנעה וישוב הדעת, לכוי' הדברים שיצאו מפיו".

ב) "כובד ראש" בנוגע להחפצא דתפלה ("פעולה"), שהענין דתפלה¹⁸ דורש שהאדם יהי' במצב של "כובד ראש"¹⁹.

אינו רק הכנה לפני התפלה, אלא צ"ל בעת התפלה עצמה (ראה שושנים לדוד למשניות שם. פנ"י שם. ועוד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סצ"ח ס"א "בשעת התפלה בדברים המכניעים את הלב". ועיין אגה"ת ספ"י. ואכ"מ).

19) ראה תוס' ר' יהודה החסיד ברכות שם (ד"ה מנא ה"מ) "דאי לא קרא לא הוה צריך אלא כוונת הלב". ומשמע דכובד ראש אינו חלק ותנאי בענין הכוונה. – ועפ"ז הבבא ד"חסידים הראשונים" הוא ענין בפ"ע (דקאי רק על ההכנה לתפלה).

15) ראה תויו"ט סוף סוטה. לקו"ת מטות פב, א. ועוד.

16) ראה מפענח צפונות פי"ב.

17) ראה גם פי' מהר"ש סיריליאו לירושי' שם. וכן משמע במאירי שם.

ועפ"ז, המשך המשנה ד"חסידים הראשונים כו' היו שוהין שעה אחת כו' הוא ראי' והמשך ל"אין עומדין כו' אלא מתוך כובד ראש". וראה הערה 19.

18) ועפ"ז י"ל נפק"מ למעשה, שכובד ראש

לקראת שבת

ג) "כובד ראש" בנוגע לאופן קבלת התפלה אצל הקב"ה (ה"נפעל" כביכול) – שכדי שתהא התפלה רצויה לפניו²⁰, וימלא בקשת המתפלל, צריך האדם להיות במצב של "כובד ראש".

ובהתאם לזה הוא החילוק בין הכתובים (הנ"ל) שמהם למדים זה:

הטעם שרנב"י ס"ל שלענין "כובד ראש" מספיקה "יראה" (שבכתוב "עבדו גו' ביראה"), הוא לפי שס"ל ד"כובד ראש" בא להכשיר את הגברא שיהי' במצב של יישוב הדעת הדרוש לתפלה. ולזה מספיק שירגיש יראת ה' באיזו דרגא שהיא, כי תנועת היראה (אפילו אם אינה אלא יראת עונש או יראת חטא) פועלת על האדם, שבעמדו לפני ה' לבקש את צרכיו ממנו ית', יתפנה משאר מחשבותיו ויתפלל בישוב הדעת וכוונה הרצויה;

המ"ד דיליף לה מהכתוב "והיא מרת נפש", שבו מודגש רגש המרירות (כנ"ל) – ס"ל, ד"כובד ראש" פועל שתפלתו תתקבל אצל הקב"ה²¹, וכמפורש בכתוב (ישעי' סו, ב) "ואל זה אביט אל עני ונכה רוח" (וכמבואר בכ"מ²² שהקב"ה שומע אל תפלת העני),

ולכן אין נפק"מ מהי טיבת המרירות – כבכתוב "והיא מרת נפש", שהמרירות באה מפני שלא היו לה ילדים – כי רגש השפלות גורם שהקב"ה ישמע אל התפלה וימלא הבקשות;

ואילו להמ"ד דילפינן לה מהכתוב "אשתחוה גו' ביראתך" (או מ"השתחוה לה' בהדרת קדש") – המורה על יראה מחמת בושות וביטול לגבי הקב"ה – ה"ז נוגע להחפצא דתפלה, כי מעשה התפלה דורש שהאדם "יראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה" (ל' הרמב"ם ה' תפלה פ"ד ה"טז), שבלי זה אין כאן חפצא של תפלה²³, והרגש זה (ש"עומד לפני השכינה") קשור בזה שהאדם הוא במצב של הכנעה ושפלות באופן שמתבטל לגבי רוממות האל (שעומד לפניו).

כדי שתהא תפלתו נשמעת.

22) ראה משפטים כב, כב. שם, כו. וראה סוטה ה, ב (סנה' מג, ב) "מי שדעתו שפלה כו' אין תפלתו נמאסת שנאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה". וראה מעלת תפלת עני ע"ד החסידות – סה"מ תרכ"ז ע' שצח ואילך. סה"מ קונטרסים ח"א ק"ח, ב ואילך.

23) ראה חרושי הגר"ח על הרמב"ם ה' תפלה שם. וראה בכ"ז לקו"ש חכ"ב ע' 116 ואילך ובהערות שם.

20) ראה תר"י וריטב"א הנ"ל "שישב באימה והכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת". וכן מפורש במדרש תהלים מזמור קח (ויל"ש שם רמז תתסז) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כו' כדי שישמע הקב"ה תפלתם".

21) אף שגם כוונת התפלה שייכת לקבלת התפלה (ראה ריטב"א הנ"ל שמצרף שני הדברים, "לכוין הדברים כו' כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת") – הרי זהו ענין נוסף בכוונה, משא"כ השפלות בתפלה (המדובר בפנים) עיקר ענינה רק

לקראת שבת

כא

ד.

עפ"ז מבאר מה שנחלקו מאיזה כתובים ילפינן

ובזה יש לבאר הטעם שריב"ל לא הסתפק בכתוב ד"ואני גו' אשתחזה גו' ביראתך" אלא יליף לה מ"השתחוו לה' בהדרת קודש, אל תקרי בהדרת אלא בחדרת" – שיש לומר, שטעמו הוא בעיקר מצד תוכן הכתוב – שדוקא בכתוב זה מודגש ביותר ביטול להשם:

(א) חרדה – אינה יראה סתם, אלא ביטול שחודר בכל מציאותו²⁴ עד שגורם לחרדה.
(ב) "חדרת) קודש" – היינו שהאדם מרגיש קדושת הקב"ה, שזה מביאו לידי חרדה, יראת בוש²⁵ כנ"ל [משא"כ בלשון "יראתך" סתם, נכללים כל אופני יראת ה', גם יראת עונש ויראת חטא].

ועפ"ז יש לומר, שזה שבכתוב נאמר "הדרת קודש" (ורייב"ל הוצרך לדרוש "אל תקרי בהדרת אלא בחדרת"), לא רק שאינו סתירה לדרשת רייב"ל, אלא אדרבה, זה נוגע להענין ד"כובד ראש" [וכנ"ל הכלל ב"אל תקרי", שאינו בא לעקור פירוש הפשוט, אלא להוסיף עליו] – כי כדי להגיע ל"חדרת קודש", יראת בוש²⁵, הוא ע"י ההתבוננות ב"הדרת קודש", הדרו וגדלותו של הקב"ה, כמבואר ברמב"ם (הנ"ל) ד"היאך היא הדרך . . ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים כו", ובלשון הרמ"א (או"ח סצ"ח. שו"ע אדה"ז שם) שלפני התפלה על האדם להתבונן "ברוממות האל ובשפלות האדם".

ה.

יסיק דאזלי לשיטתייהו בש"ס אם יראת חטא זוטא הוי ג"כ יראה

ויש לומר שרנב"י, הסובר ש"כובד ראש" הו"ע היראה (סתם), ורייב"ל, הסובר דקאי על יראת בוש²⁵, ביטול בתכלית ("חדרת קדש") – לשיטתייהו אזלי:

במשנה סוף סוטה נמנו כמה דברים שבטלו "משמת" תנא פלוני, וביניהם "משמת רבי בטלה . . יראת חטא", ובגמ' שם "א"ר נחמנ²⁶ לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא". ונת' במ"א (שיחות ערב חה"ש וחה"ש תשל"ה. ועוד) שכוונת ר"נ היא, שא"א לומר שנתבטלה לגמרי מדת יראת חטא, שהרי א"א בלאו הכי [עד שגם בדורות הירודים ביותר, ואפילו בדרא דעקבתא דמשיחא (המתואר בגמ' שם) ישנה מדת יראת חטא – אלא שהיא דרגא פחותה ביראה].

עילאה.

26) היינו ר' נחמן בר יצחק (רש"י מגילה כח, ב.) ובמ"א נת' (לקו"ש ח"ג ע' 31 הערה 15) שגם להתוס' שס"ל שסתם ר"נ הוא ר"נ בר יעקב (תוד"ה אנא גיטין לא, ב.) – ר"נ דסוף סוטה הוא ר' נחמן בר יצחק. ע"ש. וכ"ה גירסת הע"י שם.

24) ראה מאמרי אדה"ז – אתהלך לאזניא (ע' קיט. קכב ואילך). מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ג (ע' תתקנב ואילך). – וראה לקו"ת ר"ה ס. סע"א.

25) ולהעיר, ש"קדש" הוא בחי' חכמה (רע"מ בא מג, ריש ע"ב. זח"ג צד, ב. ובכ"ח), יראה

וע"ז אמר ר"נ "דאיכא אנא" – שהייתה אצלו דרגא זו דיראת חטא סתם, כמסופר בגמ' (שבת קנו, ב'27) ש"אימי' דרבנב"י אמרי לה כלדאי בריך גנבא הוה, לא שבקתי' גלויי רישי' אמרה ל'י' כסי רישך כי היכי דתיהוו לך אימתא דשמיא כו' יומא חד כו' נפל גלימא מעילו'י רישי'. . אלמי' יצרי' כו'" – היינו ש(בתחילת עבודתו) היתה דרגת יראתו באופן שהוזקק לגלימא (מזכיר תמיד), ודרגא זו ביראת חטא א"א שתתבטל ("לא תיתני יראת חטא"), ושייכת לכל או"א מישראל בכל מקום ובכל זמן.

וגם כאן אזיל לשיטתי', שה"כובד ראש" הנדרש מכאו"א מישראל לתפלה אינה דרגא נעלית ביראה (שאינה שווה לכל נפש), אלא היא יראה סתם, וכנ"ל.

ורייב"ל דס"ל ש"כובד ראש" הוא (לא יראה (יראת חטא), אלא) "חרדת קדש" תכלית הביטול – לשיטתי' אזיל, שס"ל (ע"ז כ, ב) "ענוה גדלה מכולן" (מכל המעלות שנמנו בברייתא דר' פינחס בן יאיר (ע"ז שם. סוף סוטה. ועוד²⁸)), כולל גם יראת חטא, כי לדעתו עיקר המעלה הוא הביטול והשפלות, וכמבואר בזה²⁹ ש"ענוה גדולה מכולן" קאי על ענוה שהיא ביטול בעצם – ולכן ס"ל בנדו"ד שזוהי מעלת ה"כובד ראש" שצ"ל בתפלה, "חרדת קודש".

ויש להוסיף, שגם בזה שרייב"ל ס"ל שכובד ראש נוגע לעצם החפצא דתפלה (כנ"ל) – לשיטתו אזיל, שאמר (סוטה ה, ב. סנהדרין מג, ב) "בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה. . מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם שנאמר (תהלים נא, יט) זבחי אלקים רוח נשברה".

דהנה "תפלה (ש) היא במקום עבודה" (ל' רש"י ברכות כאן ד"ה עבוד), אלא שבזה גופא, הרי "תפלות כנגד תמידין תקנום" (ברכות כו, ב (מאמר ריב"ל)) (שהן רק עולות, המכפרות על מ"ע לחוד³⁰), משא"כ ע"י השפלות "מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם". שזמה מובן, שכאשר אדם משפיל עצמו בתפלתו, ה"ז פועל עליו שלא בערך בתפלתו³¹, שאינה רק "עבודה" של קרבן עולה לחוד, אלא עבודה של "כל הקרבנות כולם".

וי"ל שלדעת רייב"ל זהו תוכנו של כובד ראש, שבא לפעול שתפלת האדם תהי' כנגד כל הקרבנות כולן³², ומובן, שלזה דרושה דרגא נעלית ביותר בהכנעה ושפלות, יראת בושת כנ"ל.

השפלות בענין התפלה (אלא שזהו בנוגע להנפעל, שתפלתו תתקבל). וכבר שקו"ט במפרשים, מהו החידוש ב"ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת", דמשמע שזהו חידוש יותר גדול מ"הקריב כל הקרבנות כולם". ואכ"מ.

32) אלא שצ"ע לשון המשנה "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש", דמשמע שזהו ענין לעיכובא בעצם ענין התפלה.

27) ראה לקו"ש שם (ע' 31 ואילך) – באור"א.
28) ראה לקו"ש חל"ד עמ' 74 הערה 62.
29) ראה לקו"ש מטות פא, סע"ד ואילך. לקו"ש שם ע' 36 ואילך.
30) ראה אגה"ת פ"א (ק, ב) "והתמיד שהוא קרבן עולה מכפר על מ"ע בלבד".
31) ולהעיר מהמשך מאמר רייב"ל "ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת" – המדגיש ג"כ פעולת

תפלה

איך לחזק התפלה

במ"ש איך אפשר לחזק התפלה.

כבר נפסק הדין בשו"ע אור"ח סי' צ"ח סעיף ב' וברמ"א, שקודם כל תפלה, ז.א. ג' פעמים ביום, צריכה להיות התבוננות בגדולת האל וגם שפלות האדם [אף שמוכן שמהות ההתבוננות אינה שווה לפני תפלת הבקר שהיא בתחלת היום וארוכה משא"כ בתפלת מנחה ומעריב שהרי מטעם זה גם פסוקי דזמרה נתקנו באריכות בבקר וכו'].

כן גם להתפלל מתוך הסידור, ואם סדרי הישיבה אין מרשים להתבוננות בפירוש המלות בכל יום ויום, הנה מהנכון וטוב שעכ"פ בענין אחד או בפסוק אחד יתבונן בכל יום, וכמובן בפסוקים שונים בימים שונים בכדי שבמשך זמן הנה תהי' ההתבוננות בכל פרקים וחלקי התפלה, ועוד ציוונו רז"ל להפריש לצדקה לפני התפלה וכמ"ש אני בצדק – אזי – אחזה פניך.

ע"פ המבואר בכמה ספרים, הזהירות בטבילת עזרא שייכת ביותר ומשפיעה ביותר על אופן התפלה ומדריגתה, ועד כדי כך אשר אף שמשורת הדין בטלו לטבילותא דעזרא, דעת רב האי גאון (אחרון לגאונים וראשון במעלה), זהו רק בהנוגע לתורה, לדברי תורה, ולא לתפלה (עיי' ר"י לר"ף פ"ג דברכות, ומסיים שם, שאף שאין הדין מוכרח ע"פ הלכה וכו' אבל לד"ה התפלה מקובלת יותר עם הטבילה, וכבר האריכו בהאמור בספרי קבלה וחסידות וגם מוסר).

לקראת שבת

הכנה לתפילה – לימוד החסידות

ומה שמבקש עצה בהנוגע לענין התפלה – שאינו מרגיש ענינה במחשבה דבור ומעשה ואינה משפיעה עליו.

הנה אין פלא בדבר לאחר פסק המשנה אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ופרש"י הכנעה (ושפלות), שלשון המשנה בזה הוא ציווי וגם הודעה – שאי אפשר שתהי' התפלה כדבעי אם אין הקדמת ענין ההכנעה.

וענין ההכנעה אי אפשר שיבא מצד עצמו, כיון שהאדם הוא מציאות. ונוסף על זה הרי יצרו הרע אקדמי' לטענתי'.

אבל – בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, שהתורה מגלה תרופה גם לענין הישות והמציאות שממנה הגאווה, והוא על ידי לימוד שיכול להביא להכנעה וביחד עם זה גם לעבודה (זו תפלה) מתוך שמחה. וכמרוז"ל שאין עומדים להתפלל אלא מתוך שמחה.

وهוא לימוד החסידות, דברי אלקים חיים, המביא לאהבתו (שמעורת שמחה), ויראתו (שמעורת הכנעה ושפלות).

ומובן מעצמו שלא נצרך לעורר על זה שתפלה צ"ל בטהרה.

ואם יתנהג בלימוד הנ"ל אליבא דנפשי' ובפרט קודם התפלה בבקר – יועיל זה להתפלה.

ומכיון שהתחלת הבקשות בהתפלה היא בקשת חכמה בינה דעת – ברכה הראשונה ממברכות האמצעיות שהן בקשת צרכיו – הרי בודאי שגם לאחר התפלה ובמשך היום יהי' לו שיעור קבוע בלימוד תורת החסידות,

וכמאמר רבנו הזקן שעיקר הקביעות הוא קביעות בנפש, וקבוע אינו בטל...

בברכה.

(אג"ק ח"י אגרת ג'קצו)

נפסק בשו"ע שצ"ל התבוננות בגדולות הא"ל

במענה על מכתבו, בו כותב אודות המחשבות המבלבלות אותו מתורת ד' ועבודתו, ומסיים בתיאור סדר היום שלו.

וענין אחד מתורן בחבירו, כי בסדר היום שלו לא נמצא לימוד או ענין המעורר לאהבת ד' ויראתו, ועאכו"כ ליחודו (שמוכן שאין הכוונה באמירה בזה לבד ד' אחד מבלי לדעת מהו ענין היחוד, וכידוע הנאמר על כגון דא ויפתוהו בפיהם גו' ולבם לא נכון עמו).

כי מובן ורואים גם במוחש אשר לימוד המוסר עיקרו ופעולתו בהנוגע להטבת המדות בני אדם, וכיצד היא הדרך לבוא לאהבתו ויראתו ית' הוא ע"י התבוננות בגדולתו ית' כו', וכמבואר גם ברמב"ם הל' יסודי התורה ריש פרק ב'.

לקראת שבת

כה

וכשחסר בשלשת המצות האמורות שהם מהמצות תמידיות (עיין הקדמת ספר החינוך) הנה חסר גם בהתפלה, כי הרי אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ופירשו בתלמידי רבנו יונה ונפסק הלכה למעשה בשו"ע סי' צ"ח סוף סעיף א' שהוא התבוננות בגדולת הא-ל ושפלות האדם.

ובהנוגע לפועל, עליו לקבוע תומ"י קביעות בזמן וקביעות בנפש שיעור בלימוד פנימיות התורה, אשר בדורנו נתגלתה בתורת החסידות שיעור ביום ושיעור בלילה, ועכ"פ איזה רגעים קודם התפלה בכדי לקיים פסק המשנה בענין התפלה הנ"ל.

כן מובן שצריך להיות זהיר בטבילת עזרא, וכדי להגדיל הסייעתא דשמיא, להפריש בלי נדר בכל יום חול בבקר איזה פרוטות לצדקה, וכמרוז"ל יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, ויה"ר שיתחיל בכל הנ"ל אליבא דנפשי' ובהקדם והשי"ת יצליחו.

(אג"ק ח"ב אגרת ד"מז)

כוונה בתפלה

במענה על שאלתו שעד עתה הי' נזהר להתפלל עם נץ החמה אבל מכאן ולהבא רוצה להתפלל באריכות קצת וכן להכון להתפלה ע"י טבילה והתבוננות קודם התפלה,

הנה כבר ידוע הפסק דהכון לקראת אלקיך ישראל ובפרט בענין התפלה אשר ענינה הוא עבודה שבלב ואין הדבר תלוי אלא בכוונה (כמתאים להפסק שאם חסרה כוונה העיקרית של התפלה הרי זה תפלה בטלה – ראה רמב"ם תפלה ד' יז (חי' ר"ח הלוי סולוביציק שם). תניא קנר, ב) –

ואופן הכוונה אינה שוה בכל האנשים ובכל העתים, כי לפום גמלא שיחנא, וכיון שנתעורר במחשבה טהורה הנ"ל הרי בטח צריך לעשות כזה.

וליתר שאת ויתר עז יאמר ק"ש קטנה עם הנץ החמה וכן גם יתיר נדר בפני שלשה, ואף שכנ"ל אין זה אלא ליתר שאת ובהתאם לענין התפלה דרחמנא לבא בעי ותפלה רחמי היא...

בברכה לבריאות הנכונה בריאות בגשמיות ובריאות ברוחניות.

(אג"ק ח"ז אגרת ב'קפב)

"אהבת עצמו"

ה"אהבת עצמו" עושה את השוטה ונבער מדעת לאדם המעלה בעיני עצמו, את אטום המוח למשכיל, את הגאה לענו, את המכוער ליפה תואר, את האכזר לבעל מדות ישרות, את המקנא לטוב עין וכיו"ב"

אהבת עצמו – מבלי אומנתו של היצר הרע

כל אדם החפץ בחיי עבודה צריך לשום דעתו ולבו לבקר את עצמו בכל ענפי חייו המוסריים, כי השונא הכי גדול של האדם הוא ה"אהבת עצמו" הפראית – מצד התולדה שהוא חומרי עב וגס.

אהבת עצמו היא אחת מאומנתו של היצר הרע, הוא המעורר את שכל האדם ומטמטם את לבו, סותם את עיניו ואוטם את אזניו מלהבין את חסרונותיו ושגיאות עונותיו, להיות דרך איש ישר בעיני ועל כל פשעיו וחטאיו, גם להאנושיות באשר הוא אדם, תכסה אהבה זו שהאדם אוהב את עצמו.

ה"אהבת עצמו" עושה את השוטה ונבער מדעת לאדם המעלה בעיני עצמו, את אטום המוח למשכיל, את הגאה לענו, את המכוער ליפה תואר, את האכזר לבעל מדות ישרות, את המקנא לטוב עין וכיו"ב.

כמה מן השטות והעוררן יש בזה, אשר האויל לועג להכסיל, אטום המוח לנבער מדעת, הגאה לגס הרוח, המכוער להמזוהם, וכן בשארי בעלי מומים המוסרי[ן]ים מבלי התחשב

לקראת שבת

כו

כלל עם מומי עצמם. וגם אם מעוררים אותם על זה הנה ימצאו מאות התנצלות וטעמים כמוסים על כל מום וחסרון, כי טעה המעורר לחשבו למום וחסרון.

ומהם גם כאלו אשר מומיהם בולטים וסרחונם עובר כל גבול, הנה באשמת אהבת עצמם חוטאים בעלי מומים הללו כלפי בחיר הנבראים אשר ברא אלקים – הוא האדם – כלפי נשמתם להרהיב עוז ולהעיז להעמיד עצמם בסוג למעלה מן הבקורת.

מטכסיסי המלחמה – בקורת חדה ומסודרת

אוי ואבוי להם לבריות הללו, אשר לבד זאת כי חוטאים המה לאותה הכוונה אשר הקב"ה הוריד את נשמתם מאיגרא רמה לבירא עמיקתא בעולם זה לעבדה ולשמרה בקנין המדות טובות נוסף על לימוד התורה ושמירת קיום המצוות וחופץ מזה אשר מאבדים הם ר"ל את העילוי שהיו עולים במעלת הרוחניות ובאים על שכרם בעלמא דאתי, הנה עוד זאת אשר נשארים המה לבוז ולחרפת עולם.

והאשמה תלוי' אך ורק בה"אהבת עצמו" התולדתית, אשר האדם, הבלתי משים דעתו ולבו לבקר את עצמו, הולך אחרי' בתום לבב כשור לטבח יובל ומאבד ח"ו את חייו המוסריים והרוחניים ומטרתו האנושית.

חיי האדם בעלמא דין הם מלחמה עצומה בין הטוב והרע, האמת והשקר, הנאה והמגונה, ובשעת מלחמה הנה אחד הטכסיסים הוא – הבקורת החדה והמסודרת, אפילו על אוהבים וידידים צריכים להשגיח בעינא פקיאח אם ממלאים המה חובתם להועיל לנצח את האויב, ומובן גודל הכרח ההשגחה הכי חזקה והבקורת הכי חדה על האויבים ובפרט על שונא המסתתר בבגדי אוהב – אהבת עצמו – ומתעה את האדם על כל צעד וצעד.

יבקר את עצמו בעבודתו ובהנהגתו

אשר על כן הנה האיש החפץ בחיים מתאימים להשליחות אשר גזרה עליו השגחה העליונה, להאיר את העולם באור תורה ונר מצוה, ומטיבה עמו לכלכלו בכל הדרוש לו במזונותיו הרוחני' לפי העבודה המוטלת עליו, הנה ההכשרה שיכשיר האדם את עצמו הוא ע"י הבקורת שיבקר את עצמו בעבודתו ובהנהגתו.

(מאמר 'כללי החנוך וההדרכה' פ"ג – ספר השיחות ה'תש"ג ע' 802 ואילך)

לעילוי נשמת
הרה"ח התמים יחזקאל בהרה"ח ר' ישראל ע"ה

דערען

נלב"ע טז במנחם-אב תשל"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

*

נדפס ע"י בני משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת
הרה"ח יחיאל חיים זאב ב"ר יהודה אריה ע"ה

ווינער

נלב"ע יט במנחם-אב תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

*

נדפס ע"י בני משפחתו שיחיו